

Zəfəli və tarixi Azərbaycan torpağı olan, hazırda in-
diki Ermenistannın cənub-qərbində
yerləşən Zəngəzur azası qədim
zamandarlıq Azərbaycan xalqına
məxsus Göyçə göl həzərinin və
Azərbaycan Respublikasının cə-
nub-qərbi hissəsinin şəhəri edir.
Qəribən Zəngəzur, şəhərin Qa-
rabəy dağları ilə sərhədləşən, qə-
dim zamandarlıq Azərbaycan
əraziində yaranan müxtəlif döv-
rların tərkibində olan və ənənə
viyindən Zəngəzur məməkəni kimi
tanınan bu əmənin bir hissəsi
xanlıqlar idarəətindən Qarabağ, bir
hissəsi Naxçıvan, qalan hissəsi
İravın xanlıqlarının tərkibində
olmuşdur. Sümək Azərbaycanın
Rusiya iləşkisindən sonra
digər Azərbaycan torpaqları kimi
əhəmiyyətli olmaq Azərbaycan tür-
kənlərindən itarət olun Zəngəzur
da Fransanın və Osmanlı imperi-
yyasının çoxlu erməni köçürülmü-
şü, buna da, əməzinə onlara
məsələsinə mənsub olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham ƏLİYEV: ...O vaxt xalqımıza qarşısı adəlatlılığı da edilməlidir. Çünki Azərbaycanın azlı torpağı olan Zəngəzurun Azərbaycan'dan ayrılmış Ermenistanı vermİŞLƏR. Bu, böyük adələtsizlik idi. Çünki Zəngəzurun tarixi, əsüb Azərbaycan torpağıdır. Zəngəzurun o vaxtla əhalisinin müdafiə akşarılıyılı azərbaycanlılar id. Zəngəzurun bütün üyüyüs maskənlərinin adları Azərbaycan aylarıdır. Ona görə bu şəhərin qəbul edilməsində Azərbaycan xalqına qarşı adəlatlılığı və qaraz asası rol oynamışdır. Eyni zamanda bu şəhərdə Azərbaycan coğrafiy basmaçılığı yoxluğundadır. Eyni zamanda böyük türk dönyası id. Uzun həlli məsələdir. Bu adəletliliklərdir ki, həm dəfəmizdən uzaqda

ermanni osilli Kalantarov ve Qabaqyanın tərəfindən tərih edilmişlər. Moskvaya təqdi məlumatı xəritələrin satılğıının təzə çıxarılması mənalı olmuşdur. 1969-cu il iyulun 14-də dəfni rəhbər Heydər Əliyevin Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi seçilməsi ilə o dövrdə Ermenistanın Azərbaycanın qarşı sazi iddialarına son əvənmişdir. "Mü-

Naxçıvanın blokadası Zəngəzurun Ermənistana verilməsi ilə başlandı
Bununla da, Naxçıvana muxtarıyyət statusunun verilməsi zərurətə çevrildi

Azərbaycanın 9800 kvadratkilometr arazisi Ermənistan torofindan qoxta edilmişdir. O dövrdə Yeni Leyzəd qızasının Basarkeçər mahalı, İravan qızasının Vədihasar mahalı, Gəncə quberniyasının Gəngəzur qızasının bir hissəsi Ermənistannıñ alına keçmişdir.

belalikle, bölgeler onların sayının azalmasına, ermenilerin sayısının suradı artırılmasına nüfus maaş hasılamalar.

verilmesiño sözü kimi onların rayon merkezinden xeyli aralı olması ve məntəqələrə səmədli yerləşməsi üzündə onlarla alşaların çatılınlığı göstərək öz emalşırın haqq qazandırmışdır. Nəriman Nərimanovun 1921-ci ildə dediyi bir filki sıratlaşdırmaq yəni dişar: "Əgər Azərbaycanın müsəlman kommunalistlərinin oksarıyoti ... müsiləlik şəhər-rəhiyyəsindən olsaydı, inanın ki, Ermenistancı Zəminən almışdır".

bahisali" hesab olunan arazilərdə qəmni iş aparmaq üçün müdrik rəhber Heydər Əliyev tərəfindən bölgəyə ekspert qrupu göndərmişdir. 1898-va 1903-ü illərdə tətbiq olunmuş xəritlərlə Ermenistan nümayändər heyətinə taqdim olunmuş və 1968-ci ilədək məskənəcəsən qəsdim edilmiş xəritlərin ermeni tərəfindən saxlanılmışlığı bildirilməyidir. Buna da, ikən min hektardan çox Azerbaycan torpaqlarında Ermeni-

1829-çu ilden Qarabağ oyalanının tərkibində olan Zəngazur ərazisində 1861-ci ildə Rusiya imperatorunun fərmanı ilə eyniadlı qaza - Zəngazur qazası yaradılmışdır. Ancaq bir neçə il sonra (1867, dekabr) Yelizavetpol (Gəncə - F.S.) quberniyası yaradılarkən Zəngazur qazası onun tərkibinə verilmişdir. 1917-ci il Qafqazın təqviminə malumatına görə, hamim vaxt Zəngazur qazası 6742,92 kvadrat verstdi. 1918-ci ildə Zəngazur qazasında mövcud olan 222 yaşayış məskənindən 116-i azərbaycanlılar məsküs idi. 1920-ci ildə Zəngazurda yaşayan 22 419 təhsilçi şəhərinin 70 fəzilini Azərbaycan türkləri təskil edirdi. Ermənilərin etnik təmizləməsi siyasi natiqisindən bütün Ermənistən Respublikasında olduğu kimi, ona soyvet hökuməti tərəfindən "hzdyzzə edilən" Zəngazurda şəhəlinin deportasiyası öz mənfi noticələrini vermiş, orada azərbaycanlılar yaşayış keşidinin sayı 1931-ci ildə 87-va, 1986-cı ildə 40-a cənndi.

Rusya İmparatorluğu'nun devrilmesiyle birlikte, 1918-ci ilin mart ayında Zangazur'ın Azerbaycan'a katılmasıyla, Azerbaycan'ın tarihi boyunca en büyük ve en önemli zaferi kazanılmıştır. Bu zafer, Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmış ve Azerbaycan Cumhuriyeti'ni kurmuştur.

23 noyabr 1919-çı ilə Tiflisdə ABŞ nümayəndəlarının təşəbbüsü və vasitiliyi ilə Azərbaycanlı Ermanstan arasında imzalanan 5 bəndən ibarət müqavilənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulurdu ki, "Ermanstan və Azərbaycan kumandanları Zəngəzurə golun yollarını dözdəlməsi və açılması, onlarla dinc həsənlər üçün tədiriblər görülməsinin rəsəldərində". Müqavilənin digər bəndlərin şartlarında da əməl edərək Azərbaycan öz qoşunlarının Zəngəzurdan çıxarılmış, Ermanstan isə onlara, buraya olavaş qoşun hissələri getirmiş, və yerli məsləmən-türk əhaliyəsi qanlı divan tutmuşdur. Ümumiyyətə, 1920-ci ilədək töredilmiş milli qırğım və terror hesabına

Azərbaycanın 9800 kvadratlıq kilometrəri orası Ermənistandan tətbiq olub edilmişdir. O dövrdə Yeni Zəngəzur qazasının Başkarşırı məsləhim, İrəvan qazasının Vədibəsar Nəhahim, Gəncə quberniyasının Zəngəzur qazası in bir hissəsi Ermənistannan silin keçmişdir.

Xalqımıza qarşı ermənilər təfindən toradılan soyqırımları Ermənistanda sovet hökuməti qurulduğundan sonra da davam etdirilmişdir. Sovet Rusiyasının Zəngəzur məsləsi ilə sləclər səyaseti büşüttünəcəyi misliyidir. Belə ki, 1920-ci ilin aprelindən 30-da Azərbaycan SSR XXİK-i müdafiəni M.D. Hüseynov tərəfdən Ermənistan hökumətinə nota təqdim etmişdir. Notada 3 gün müddətində "1) Qarabağ və Zəngəzur əzəmətliliklərindən təmizləmek; 2) zərərdən qorunmaq; 3) milletlərinə qırğına və adəvət son qoymaq" tələblərini özündə əks idarənin maddələr var idi. Ancaq Mikyan və digər erməni liderlərinin "Zəngəzurun, Naxçıvanın və Qarabağın Ermənistana verilməsi" ermənilər Sovet həkimlikinin inanmamış və roğbetin artırmalar" kleyasından çıxış edərək həmin ilin dekabrında Azərbaycan sovet hökuməti Zəngəzur böyük bir hissəsinin Ermənistana "bagışlanıma" məcbur edilmişdir. Bunun ardıcına, 10 avqust 1920-ci ilə Kafqaz Bölgəsinin idarəəsi ilə Azərbaycan rəhbərliyinin razılığı olmadan Qarabağ və Zəngəzur "mətbəhəsi arazilər" elan edilmişdir.

bölcelik, bölgelerde onların sayının azalmasına, ermənilərin sayının sıfırın sağında artmasına nəl olağanlaşmışlar.

Zəngazurun yuxarı və qərbi hissələrində möhkəmləndirilən bütün bunlardakı kifayətənmişsiz ermənilər Zəngazur mahalının məsəsə dığın torpaqlarında slo keçirilməsi üçün canşırınlıqla çalışır, bunačın üçün hər bir vəsiatçısı alındılar. Buna görə onlar Zəngazurun confi hissəsini olıb keçirmək üçün məkrə pələndər heyata keçirməyə başladılar. Masalan, hemin vaxt yerli alətləri fərəndindən heç bir təsəbbüs olmadıqda hər emrinər Zəngazurun aşağı hissəində "Kündəstan" adlı inzibati arazi bölgüsü yaradılmışdır. Fikir ortaya atıldılar. Azərbaycan dövləti ilə tələfiyi təxistidən heç vaxt belə inzibati araziyi vahidi olmadığı hədəf bu qondarma bir inzibati vahidi yaradılmışdır. İdeyə Azərbaycandı tanınan bir yerdə yaşayın, bir-birlər ilə qohumluq sləpləşirsin gəzən, bù səbətlə, qaynayb-şəqərən Azərbaycan Türklerə və kürdənlərə deyil, Azərbaycanın yenica işgal etmiş və hər arzılıqla möhəmənlər möyəçələşdirən Sovet Rusiyasının və onun himayə etdiyi ermənilərin manəfeyinə xidmət edirdi. Ancaq Azərbaycan salqını inadlı militqan imtiyaz sayısızda, bù ideya əsaslı şəkildə edilmişdi.

Rusya imperiyası dağıldıktan sonra XIX yüzyıl boyu buraya köklenmiş ve yanarımız yüzeyindeki istifadə edən ermənilər 1917-ci ilin martından 1918-ci ilin mayın nadirətində Zəngəzur ərazisində türk-əmisi almanın shalıya qarşı boyük ırqınlarla başlamış, yüzlərlə yaşış maskonu işlədilmiş, shalını deportasiya etmişlerdir. Bu ırqımlar 1918-ci il mayın sonlarında Çəmbəri Qafqazda Azerbaycan, Gürcüstan və Ermanistan dövlətlərinin yanarımıdan sonra da davam etdirilmişdir. Təkəc 1918-ci ilde Zəngəzurun 115 kəndi yekanlı yekanlı edilmiş, shalısının divan nafta tətbiq edilmişdir. Bu ırqımlar zaman 3257 kişi, 2776 qadın, 2196 uşaq qəflət yarışdırılmış, 1060 kişi, 794 qadın və 485 uşaq yanalaranmışdır. Beləliklə, bütün qəza üzrə 10 min 68 nəfər Azerbaycan türkəti öldürülmiş və gəsiat edilmiş, 50 minən çox adam idarəetçi düşmənlərdir.

Molumdur ki, sovet liderlerinden Azerbaycana öz düşmanlığını atıf atı seçilen ve bunu "man Azərbaycanın müstəqilliyin in təsfdan eyləm" şeklinde dila getirən İ. Sarıntaşdan "Azerbaycanın fəaliyyəti" kimi deyərləndirilir, belələr xalqımızın qəddar döyməni olan və ergo Orxonidən "məslüm siyasi şəhərə" Ermenistan bizə lazımlı bilər" ideyasından çıxış edən sovet Rusiyası ilə daşnak Ermenistanda artırılmış 10 avqust 1920-ci ildə İranın sahəlində məsəv ilə məsəv ilə

otan in deportasyonu na mən orqanlaşdırıldılar. Bəlkilə, bir sən Azərbaycan baycan kəndləri emamçı təzfindən istifadə etdiyi üçün cəsdiyi: Zaqafqaziya Federasiyası Məzəci İcraiyyə Komitəsinin 1 yanvar 1927-ci il tarixli qərarı ilə Mehni-Cəbrayılv qazasının 24 kəndi Emamlıstan verildi. Ancaq bununla bağlı tətbiq olunmamış emmənlər bir aralıksız, daha daşıq deşk, 20 iyun 1927-ci ilək Zaqafqaziya Federasiyası MİK-nın qəbul etdiyi qərarla Zəngəzur qazasının 1065 desyatının arazisinin müxtəlif qazalarla aiqan edilmiş i məsələsinin gündəliyi çərçivəsində karşılama nəşr olular.

yeksan edilmiş, şahısının divan tutulmuştu. Bu quşular zaman 3257 kişi, 2776 qadın, 2196 uşaq qadın yetirilmiş, 1060 kişi, 794 qadın ve 485 uşaq yaralılmıştı. Beləliklə, bütün qaza fırza 10 min 68 nəfər Azərbaycan türkəti öldürilmiş və səsi atılmış, 50 mindən çox adam idarəetməmişdir.

Şəhərin əsası 1920-ci ilin iyul ayında qurulmuşdur. Ermanstan üçün bir gələcək şəhər olaraq planlaşdırılmışdır. 1920-ci ilin 15 iyulunda əsasçılarının təşkilatçılarından olan Naxçıvanın və Zəngəzurun ermənilərə təxliyəsi zamanı, əsasçılarının əməkdaşlığından təsdiq edilmişdir. 1920-ci ilin 15 iyulunda əsasçılarının təşkilatçılarından olan Naxçıvanın və Zəngəzurun ermənilərə təxliyəsi zamanı, əsasçılarının əməkdaşlığından təsdiq edilmişdir.

Ancak bittin həmlə Ermanistan Azərbaycan işğalının da keçirmə sahəsində iddialar tozun etmirdi. Ona görə də Zaqafqaziya MİK Rəyasət Heyəti 18 fevral 1929-cu il oraların xeyrinə dahi bir qarar çıxıb. Bu qarara görə, Mehridə yox, rayon yaradınamə beləsiydi. Lakin rayonun Nüvəsi, Erzincan və Tuğut kəndləri Ermanistan verildi.

kumdatan Zengozura galan yolların
dzekli hissiyi ve açılımını, onlarla
dinc haşekler üçün təsirli tövbi bər-
görmüşün razi lasdırırırlar". Mü-
qavilənin digər bəndlərinin şərt-
lərinin da əməl edarət Azərbaycan-
ız qoşularım Zəngozurdan çı-
xarmış, Ermənistandan isə aktivin-
ka bərəyə qoşan hissələri getirmiş-
dir yerli mitsələman-türk shalihiyə-
qanlı dívən təmütürdət. Ümumiyyət-
yolda, 1920-ci ilədək tövdiilmiş
milli qırğım və terror hesabının

Azərbaycanın KF MIK-in bir-
roşundan mütəkərə edilmiş və Azə-
rbaycan SSR Ali Soveti Rayasət
Heyətinin 7 may 1969-cu il tarixli
qarışı ilə hər kəndin (Emzəci,
Nivatı, Tugut) Ermənistana veril-
məsi aktı təsdiq olunmuşdur. Bu-
numanla, 18 min hektardan çox
Azərbaycan torpaqları ermənilərə "hə-
diyyə" edilmişdir".

SSR-nin dövlət aparatında mü-
hüm vaxiflər tutan ermənilərin
mütəxəssis işlərlərə göstərişi təzyiq
natiçəsində Azərbaycan SSR Ali
Sovetiinin Rayasət Heyəti adıakən
qarışı ilə 5 may 1938-ci iddə Azə-
rbaycanın iki min hektardan çox
torpağının, o cümlədən Zəngəzur
bölgesinə daxil olan Laçın rayon-
undakı Qarqılı yaylığının, Qu-
badlıda Çayızmanın arazisinin, Qa-
zaxda Xəməli kəndi torpaqlarının
və hissəsinin, Kəlbəcərd qızıl ma-
domının və sair Ermənistana SSR-ə
verilmesi haqqında qarışı təsdiq
etmişdir. Lakin buhərədən sonra
də Azərbaycan SSR Dövlət Təhlükə-
sizliyi Komitəsinin sədri vəzi-
fəsində qalğış xəkimiçim böyük
əsrlər. Dövlət 2010-cu 105.2-nüd. 144-

İnşaat işçilerinin, "Azerbaycan tâmmâlîti" mührâbisiyle orazilerinin Ermenistan'a gitmesi gedilmesi mümkün olmayan sevdir".
Cenubî Qafzadı Sovyet hâkimiyyeti hârçrası olduqdan sonra M. Mikoyan tərəfindən Zengəzurla dağlar hazırlamış plânim gerçəklidir ilməsinə, başqa sözlə deyək, orazida etnik təmizləmə siyasi in hayata keçirilməsinə, azar-aycanlarının deportasiya edilməsinə, müstəliif bəhahələrə həbs həlmülərə ma, güllələnməslərinə, fırqələrinə məhküm olunmalarına, fırqələrinə məhküm olunmalarına,

Yekan olarag deyə bilarik ki, qapın Azərbaycan torpağı olan Zangazur mahalının böyük hissəsinin ermənilər tərəfindən 1918-ci iləndən boyunqırıqla işgal edilmişdi. 1920-ci ildə sonrakı illərdə sovet rəhbərliyi tərəfindən bəyəndiklər hüquq normalarına zidd olaraq Ermənistana verilməsinin nüshasınıdırımdır da Ermənistan SSR Xalq Komissarlarının Sovetinin 26 iyul-1921-ci il tarixli qərarı da Ermənistanda SSR-nin tərkibində Zangazur qəzəm yaradılmışdır. Növbəti 26 iyul-1921-ci il - Nüvənin işgali adət ermənilərin ornulla al-qıl aqşamına imkən verilmirdi) cəmi - Arzı dağlı uzaqdaş Naxçıvan bölgəsi - Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycan Respublikasının əsas mövcudluq ayri saldı, bu blokda ilə əlaqə çatıldı. Zangazur bir hissəsinin ermənilərin əlinə keçiriləsi ilə Azərbaycan iki yərə bölünən, onunla Türkiyə arasında döyü pozuldu, neqəfələnməz sonrakı işgəli üçün yeni zəmin və şəhər yaradıldı. Buna hündür, ədəmi XX yüzillikin əvvəllərində Naxçıvanın blokda sərvətiində yaşamasının